

להינצל מחבלי משיח צריך לעסוק בגמילות חסדים

מהרה"ג ר' ישראל פרידמן שליט"א – רב קלויז טשארטקוב מנשטער ומח"ס שבט מישראל

איתא בגמרא בסנהדרין (צח:) "שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח. יעסוק בתורה ובגמילות חסדים". וכתב רבינו החפץ החיים זי"ע באחד ממכתביו (אגרת כח) שאין כוונת הגמרא שיעסוק בתורה או בגמילות חסדים אלא שיעסוק וגם בגמילות חסדים וז"ל "אין תרופה להנצל מהדין הקשה של העת ההיא חבלי משיח אלא על ידי תורה וחסד יחד".

וכ"כ הגאון רבי אלחנן ווסרמן זצוק"ל הי"ד בספרו קובץ מאמרים (מאמר זכור ימות עולם אות ב) שאחר שהביא דברי הגמרא דלעיל כתב "כי בימינו שהוא עידן ריתחא בעולם צריך לתורה וגמילות חסדים יחד כדי להנצל, כי אם יעסוק אדם בחסד יתנהגו עמו גם כן בחסד, דבמדה שאדם מודד בה מודדין לו, ואז תוכל התורה להגן עליו, אבל אילו יתנהגו עמו במידת הדין לא תגן עליו התורה" עכ"ל.

וצריכים להבין למה אין מספיק רק להשקיע את עצמו רק בלימוד התורה והלא "תלמוד תורה כנגד כולם" "ותורה מגנא ומצלא", ואיך שייך שזכות התורה אינה מספקת וצריכים גם לסיוע של גמילות חסדים להיות ניצולים מחבלי משיח.

גמילות חסדים מכניע כח של ישמעאל

והתשובה לזה כתב הרה"ק מאזורוב זי"ע בספרו באר משה (כי תצא עמ' תשי"ט) וז"ל "תורה מכניעה כחו של עשו משום שעשו שרשו בגבורה, ועסק התורה הוא בעיקר תורה שבע"פ (מלחמתה של תורה) כמ"ש הט"ז (או"ח ס' מז ס' א), ולעומת זאת בגמילות חסדים מכניעים כחו של ישמעאל ימין דקליפה.

ובזה יתבאר לנו מה שאמרו (ע"ז ה:) "אשריהם ישראל בזמן שעוסקין בתורה ובגמילות חסדים יצרו מסור בידם ואין הם מסורים ביד יצרו שנאמר אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור", היינו שמבטלים קליפת עמלק הכלולה משור וחמור כאמור, שבהתחברות תורה וגמילות חסדים מבטלים את החיבור של קליפת עשו וישמעאל.

ונפלא בזה להבין מה שאמרו "מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים", כי מאחר שעל ידי התחברות תורה וחסד מבטלים קליפת עשו וישמעאל הרי חבלי

משיח הוא התגברות שתי הקליפות האמורות ובגלל זה יעסוק בתורה ובגמילות חסדים ואז מובטח לו שיינצל מחבלי משיח ויזכה לחזות בבא לציון גואל" עכ"ל הבאר משה.

אין אומה שישנאו בני ישראל כמו ישמעאל

ואולי יש לומר עוד הסבר למה צריכים לגמילות חסדים כדי לנצח ולבטל כוחו של ישמעאל. השנאה ההכי גדולה שיש בעולם היא השנאה של בני ישמעאל לבני ישראל ושנאתם לנו היא עוד יותר גדולה משנאת עשו לבני ישראל, וכך כתב רבינו בחיי עה"פ (בראשית כא יד) "וישכם אברהם בבוקר ויקח לחם וחמת מים", והקשה רבינו בחיי "היה לו לתת להגר כסף וזהב וגמלים נושאים אותם לפי שפע ממון שהיה בבית אברהם, כי בנו היה שהתפלל עליו (בראשית יז, יח) לו ישמעאל יחיה לפניך?"

ויתכן לומר כי מה שגרש אותו בלחם ומים, שאברהם ראה במראה הנבואה שעתידים בניו להשתעבד תחת יד ישמעאל, וכי ישנאו אותם שנאה גדולה שאין אומה בעולם שיהיו שונאים לישראל כבני ישמעאל. ועל כן התנהג אברהם עמו כמו שראוי להתנהג עם השונא ונתן לו לחם ומים, הוא שכתוב (משלי כח כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים" עכ"ל רבינו בחיי.

ועוד כתב רבינו בחיי עה"פ (דברים ל, ז) "ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שנאיך אשר רדפוך" וז"ל: "אויבך, ישמעאל. שונאיך, עשו, והן שתי האומות שאנחנו משועבדים תחתיהם ומפוזרים ביניהם. ומה שהזכיר אויבך על ישמעאל ושונאיך על עשו, מפני שהאויב גדול מן השונא, כי השונא אף על פי שירע לו יעשה על דרך הרחמנות, אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית, לא ישים לו רחמים, על זקן יכביד עולו מאד, וזה מסוד הלשון ודקדוקו, כי אויב הוא מלשון אבוי, ואותיותיהם שוות, ועל שם שהנופל בידו צועק אוי ואבוי. ומפני שבני ישמעאל קשין לישראל יותר מבני עשו, לכך קראן הכתוב אויבך, וכן אמרו (ע' שבת יא.) תחת אדום ולא תחת ישמעאל".

ולכן כאשר אנו רוצים לבטל השנאה הגדולה של ישמעאל לנו, מדה כנגד מדה אנו צריכים להרבות בגמילות חסדים ובאהבת חסד לכל ישראל, ואז מידת אהבת ישראל שלנו תבטל השנאה הגדולה של בני ישמעאל.

עמלק וישמעאל נתערבו ביחד

ובעיקבתא דמשיחא צריכים לתורה וגמילות חסדים ביחד וכדברי הבאר משה, ויש להוסיף על דבריו דאיתא בפרקי דר' אליעזר (סוף פר' מד) "ר' יוסי אומר כשבא סנחריב לארץ ראו כל העמים

שסביבות ארץ ישראל מחנה סנחריב ונתייראו הרבה מאד וברחו איש ממקומו שנאמר ואסיר גבולות עמים וכו' ועמלק נכנס למדבר ונתערבו עם בני ישמעאל וכולם היו עשרה עמים שנאמר (תהלים פג ז-ט) 'אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים גבל ועמון ועמלק פלשת עם יושבי צור, גם אשור נלוה עמם היו זרוע לבני לוט סלה'. וכולם עתידים לנפול ביד בן דוד כאשר להבה שנאמר (תהלים שם טו-ז) 'אלקי שיתמו כגלגל כקש לפני רוח כאשר תבער יער וכלהבה תלהט הרים כן תרדפם בסערך':

ובזה מבואר דברי שם לעיל (תהלים שם ג) "כי הנה אויבך נשאו יהמיון ומשנאיך נשאו ראש", כלומר שישמעאל וגם עשו נשאו ראש ורוצים להתגבר עלינו רח"ל. וכן הבאנו במאמרים הקודמים שבאחרית הימין הגלות יהיה התחברות של עשו וישמעאל ביחד, כדאיתא ברש"י (זכריה ה, יא) וז"ל "ראיתי במדרש תלים שד' מלכיות הללו ששעבדו בישראל כפולות היו, בכל וכשדים, מדי ופרס, אנטיוכס ומוקדון, אדום וישמעאל".

ואנו שומעים עכשיו איך שבני עשו מתחברים עם בני ישמעאל ושוקקים על מעשי הרציחה שעשו, וממאנים לדבר בגנותם וגם מסרבים לשמוע רעה עליהם וכו' וכו', וכאשר אנו רואים ההתחברות של עשו וישמעאל ביחד צריכים אנו לצירוף של תורה וגם גמילות חסדים ביחד כדי לינצל מחבלו של משיח ולבטלם ולנצחם.

ויעקב אבינו שלח לעשו (בראשית לב, ה-ו) "עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור" וביאר הבאר משה שר"ל שעל ידי לימוד התורה הכניע כח עשו הרשע שנמשל לשור, ועל ידי גמילות חסדים הכניע כח ישמעאל שנמשל לחמור.

וצריכים להבין דאיפה מצינו איך שיעקב אבינו קיים ולימד אותנו איך לקיים העצה השניה של גמילות חסדים.. דבשלמא לגבי העצה הראשונה שיעסוק בתורה, לכן נטמן יעקב אבינו בישיבה ולימד לדורות שצריך לעסוק בתורה כדי להינצל מחבלי משיח של עשו וישמעאל, אבל איפה מצינו שגם עסק בגמילות חסדים.

הגמילות חסדים של יעקב אבינו

ונראה לומר כי כשקם יעקב אבינו ממשנתו כתיב בפסוק (בראשית כח, כב) "וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי וכו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש וכו' והאבן הזאת אשר שמתני מצבה יהיה בית אלקים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", ובגמ' כתובות (ג.) למד מכאן "המבזבז אל יבזבו יותר מחומש שמא יצטרך לבריות וכו' אמר רב נחמן ואיתימא רב אחא בר יעקב מאי קרא וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך".

ובספר אך פרי תבואה (ריש פר' תרומה) מהרה"ק ר' הרשל ליסקא זי"ע שאל דמה הראיה מיעקב אבינו ואיך מוכח מכאן שאין רשאי לבזבו יותר מחומש, דלמא יעקב אבינו לא קבל על עצמו בתורת נדר רק לתת חומש, אבל בדעתו היה שאם ירצה ליתן יותר, שיתן יותר. וכתב שחז"ל דייקו כן מלשון הפסוק "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" דהיה לו לומר "ומכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך".

וביאר הרה"ק מליסקא שזה שאמר יעקב אבינו "וכל אשר תתן לי" דהיינו מה שאני מבקש שתתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש הוא אך ורק כדי ש"עשר אעשרנו לך" שכל בקשתו היה רק כדי לקיים מצות מעשר, ולכן אמר "וכל" ולא "מכל", שכל עיקר שרצה בממון הוא רק בשביל מעשר לתת לאחרים, ולכן דייקו חז"ל שפיר דאם כך היה כוונתו, מאי טעמא לא נתן יותר מחומש, אלא ע"כ צ"ל שאין אדם רשאי ליתן יותר, ודוק כי הוא דבר נכון מאוד עכ"ל אך פרי תבואה.

הרי שכל רצון של יעקב אבינו וכל תאוותו לא היה למענו, אלא אך ורק לתת לאחרים, וכל מגמתו ומהותו היה להשפיע לאחרים ולגמול עמהם צדקה וחסד. ואמר לי פעם מרן אדמו"ר שליט"א מבאיאן בענין זה דבר נפלא, שכאשר יעקב אבינו הגיע לחרן ונפגש עם רחל אמנו לפעם הראשונה כתיב (בראשית יא) "וישא קולו ויבך" וכתב רש"י "לפי שבא בידים ריקניות, אמר, אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום". ואמר לי הרבי שליט"א שיעקב אבינו בכה משום שלא היה יכול לתת לאחרים, העולם חושבים שצריך לבכות כשאין מקבלים מתנות אבל מכאן רואים שההיפך הוא הנכון, שאם אדם אינו יכול לתת לאחרים אז באמת יש לו על מה לבכות. (ובזה יש לפרש את בקשתנו בברכת שמע קולנו "ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו" שהשי"ת רצונו להטיב לכל אחד ואינו רוצה לשלוח אותנו בידים ריקניות).

וכזה מסופר מהאדמו"ר מקאפיטשניץ ר' אברהם יהושע העשיל זי"ע, שכל ימי חייו היה מיצר בצרתם של ישראל ופתח את ביתו לכל מרי נפש ושבורי לב, ובשנותיו האחרונות כשהיה זקן וחלש, רצו מקורוביו להקל מעליו עול הכבד והקשה של המון העם שבאו דופקים על פתחו יום ולילה בלי הרף, וכאשר הרבי הבחין בדבר, הזהירו אותם שאל יעשו כן, שאם הם באמת חסים על בריאותו, לא יסגרו דלתות ביתו, דכל חיותו הוא רק מזה שיכול לעזור לאחרים ולהקל עול הכבד מעליהם, ולהשתתף בצערם.

ובבאר מים חיים כתב "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וגו'. פירוש אפילו אם לא תתן אלא לי מה שצריך לי לנפשי ולא יהיה לי שום מותרות, מכל מקום עשר אעשרנו לך כי אצמצם פרנסתי

ואקח מפי ואתן לענייך". הרי שכל מגמת יעקב אבינו היה למען אחרים ולא למענו. ולימד אותנו בזה איך אנו צריכים לעסוק בגמילות חסדים ולדאוג למען אחרים לעזרם בכל מה דאפשר.

(ויש לציין שבחנוכה שאז נתגלה אור הגנוז של משיח, לכן יש מצוה מיוחדת שיעסוק בתורה ובגמילות חסדים, וכך הם דברי הרה"ק מברדיטשוב זי"ע בספרו קדושת לוי על חנוכה (קדושה חמישית) "לכן צריכין בחנוכה ליתן צדקה הרבה ומסבבין העניים ולהחזיק לומדי תורה מתקנין רגלי קדושה כנודע. וזה הטעם שמסבבין העניים ולומדי תורה בחנוכה, וצריך להזהר אז בצדקה ולהחזיק לומדי תורה, כי המחזיק לומדי תורה מתקנין רגלי הקדושה כנודע ובזכות הצדקה יבא גואל צדק במהרה בימינו כמאמר הפסוק (ישעיה א, כז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה ויברך את עמו בשלום כמאמר והיה מעשה צדקה שלום אמן סלה"):

ויקח מאבני המקום מלמד שרק בכח האחדות נזכה לגאולה

ולא רק בעת נדרו לימד יעקב אבינו אותנו איך שנעזור לאחרים ונרחם עליהם, אלא גם בלילה כאשר הגיע להר המוריה "ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו", והיה זה להורות לנו איך אהבה ואחדות היא תנאי בהשגת נבואה, ורק על ידי כן נזכה לצאת מן הגלות ולזכות לבנין בית המקדש.

וכה כתב המלבי"ם בפירושו (תורה אור ריש פר' ויצא) וז"ל בקיצור "כבר ביארנו כמה פעמים שכל מה שאירע להאבות היה סימן לבניהם, כי כל מה שיקרה לענפים היה בכח בהשורש וכמ"ש חז"ל להראות שכל מה שקרה להאבות היה מורה אל העתידות לבניהם. ואחרי שישראל היו מעותדים להיות בגולה בארצות אויביהם בג' גליות, והגלות האחרון יחסו ליעקב כמ"ש הרמב"ן וחכמי לב, שנפשו משוטטת עם זרעו בגלותם, רמז זה במה שכתוב ויצא יעקב וילן שם כי בא השמש, כי גלות זה היה לילה ארוכה ואפלה, ויען שגלות זה היה בעון שנאת חנם ואי אפשר שיגאלו רק עד שיתאחדו לגוי אחד, לזה עשה לו סימן אם יתאחדו האבנים אבני שבטי י"ה לאבן אחד.

והראה לו בחלומו בית שלישי וה' נצב עליו בקביעות שלא יחרב עוד, והודיעו לו שהארץ הזאת תהיה מתנה עולמית מבלי הפסק, וע"ז אמר יעקב אכן יש ה' במקום הזה אין זה כי אם בית אלקים, לא כאברהם ויצחק שקראו לשני הבתים הראשונים הר ושדה על שעתידים ליחרב, כי זה נקרא בית, כי יהיה מכון לשבתו עולמים והוא יהיה שער השמים ואז ראה שיתאחדו כל האבנים לאבן אחד ועל זה אמר ויקח את האבן".

ועל דרך זה אמר אדמו"ר מטשארטקוב זי"ע באחד מתורתיו (ישמח ישראל, תרצ"ב) ביומא דהילולא של המגיד ממעזריטש זי"ע, וז"ל: "אחד מעיקרי שיטת הבעל שם טוב והמגיד זצ"ל

היה אחדות ואהבה אמיתית. הם הדגישו תמיד את הנחיצות שבין התלמידים תשרור אהבה ואחווה שלימה. ותנאי מקודם לאחדות היא ענוה. כל זמן שאחד יתגאה על חבירו אי אפשר שיהיה ביניהם אהבה ואחדות. המגיד ז"ל צוה לתלמידיו לפני פטירתו, "בני ראו והשגיחו אשר אהבה ואחווה אמיתות תשרור ביניכם ואז (איוב כג, יג) והוא באחד ומי ישיבנו", היינו אם אחדות תהיה ביניכם לא תשיב עבודתינו לאחור רק נלך לפניכם.

ואני אומר דגם עכשיו, לאחר שכבשו הם את הדרך, לו היתה בין החסידים אחווה ואחדות, אז הניקל היה להשפיע להם את צרכם. רעיון זה מרומז גם במראות הסולם של יעקב אבינו, "ויקח מאבני המקום" וכו' (בראשית כח, יא) וכתב רש"י "התחילו מריבות זה עם זה עד שנעשו אבן אחת", "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו. ויקץ יעקב משנתו וכו' ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי" (שם יב, טז). והרמז בזה מתחילה היו מריבות זה עם זה וחסרה האחדות השלימה בין התלמידים וכל זמן שחסרה האחדות לא זכה למראה. כאשר נעשו אבן אחת שבאו לאחדות כבר זכה למראות הנבואה עכ"ל אדמו"ר מטשארטקוב זי"ע.

וכפל יעקב אבינו עוד הפעם יסוד ונחיצות האחדות כאשר דיבר עם הרועים ושאל אותם "אחי מאין אתם" וכו' "ויאמר השלום לו" וכו', ובדבריו הורה לנו איך שאנו יכולים לצאת מן הגלות המר הזה.

שיחת יעקב אבינו עם הרועים

וכדי שנבין יסוד הדברים צריכים להקדים סיפור מופלא מהס"ק מרוזין זי"ע המובא בספר תפארת ישראל (עמ' ע"ג במהדור חדשה) להרה"ח המפואר ר' שלמה טלינגטר זצ"ל.

פעם אחת נסע הס"ק מרוזין דרך עיר אחת, ועמדו שם הרב ועוד כמה בעלי בתים לקבל פניו, ונשתהה שמה הס"ק מריזין ז"ל והרב ואלו שעמדו אתו. והיה זה בבוקר והתנצלו היהודים לפני הרבי שעדיין לא התפללו תפלת שחרית, ובקשו ללכת להתפלל, אמר להם הרבי שאף הוא לא התפלל עדיין. אמרו לו מילא הרבי מכווין כוונות גדולות וקדושות אף בשיחת חולין שלו, אבל אנו מה הלא אנשים פשוטים אנחנו.

שאל הס"ק את הרב: אתם המרא דאתרא פה? השיב הרב הן. אמר לו הס"ק מרוזין שיש לו שאלה שרוצה לשאול ממנו. איך הדין אם חסר אות אחת בתורה? השיב הרב ודאי שפסול. שאל עוד הפעם ואם חסר אות אחת ממה שדיבר יעקב אבינו עם הרועים? השיב הרב פסול. שאל הס"ק עוד הפעם ואם חסר ממה שהשיבו הרועים ליעקב אבינו? השיב הרב ג"כ שפסול.

אז אמר הס"ק מריזין ממילא דברי יעקב אל הרועים ודאי שהיה בכוונות גדולות וקדושות, אבל דברי הרועים אל יעקב איזה כוונות היו להם, אלא ודאי שהצדיק מיוחד יחודים גם בדיבורים שאנשים פשוטים מדברים אתו.

אחי מאין אתם עשו כולכם אחוה זה עם זה

ובדברי הס"ק מרוזין נבין מעתה מה שגילו לנו חז"ל במדרש הגדול על פסוקים אלו, ומה היה עומק כוונת יעקב אבינו כשדיבר עם הרועים וז"ל המדרש: "ויאמר להם יעקב ראה שהן מטולטלין והולכין, אמר להן אחי עשו כולכם אחוה זה עם זה. מאין אתם מפני מה אתם מפוזרין ומפורדין, ויאמרו מחרן אנחנו מחרן אף ה', ויאמר להם הידעתם אמר להם אתם מודים בחטאיכם ויודעין שיש דין ויש דיין, את לבן הוא ילבין עונותיכם כשלג שנאמר (ישעיה א, יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, ויאמרו ידענו מתודים אנו על עונותינו כענין שנאמר (ויקרא כו מ) והתודו את עונם ואת עון אבותם. ויאמר להם השלום לו אמר להם השלום לו במרומיו, שלום, יפרוש עליכם שלום וישכן אתכם בנוה שלום, אמרו לו באיזה זכות, אמר להם בזכות רחל אמכם דכתיב והנה רחל בתו באה ואומר (ירמיה לא יד) רחל מבכה על בניה ואומר (שם טו טז) כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' כי יש שכר לפעולתך וכו' ויש תקוה לאחריתך נאם ה' וכו' עכ"ל המדרש הגדול.

הרי שלפי דברי חז"ל (וכן הוא בקיצור בבראשית רבה פר' ע, י) שיחה זו בין יעקב אבינו והרועים היו בדברים העומדים ברומו של עולם, וכאשר הרועים ענו ליעקב אבינו על שאלותיו והשיבו שהם מחרן, רמזו בדבריהם שהם יודעים שהם מפוזרים ומפורדים מחמת חרון ה', וכאשר השיבו שהם יודעים את לבן בן נחור רמזו בדבריהם שהם יודעים שהעצה לסלק חרון ה' היא להתוודאות על עוונותם עד שאפילו אם חטאיהם כשני, כשלג ילבינו.

והנה לכאורה דברי חז"ל אלו צ"ב, האיך שייך להתלבש כוונות גבוהות כאלו בדברי נכרים שהם רועים פשוטים ורחוקים מאוד מכל השגות של תורה וקדושה. ונראה ביאור הדבר כפי דברי הס"ק מרוזין הנ"ל, דמאחר שבודאי כל דברי יעקב אבינו היו בכוונה גדולה וקדושה, ואפילו שיחת חולין שלו מה שהיה מדבר עם אחרים היה הכל בכוונות קדושות מאוד, וכל מילותיו לצד עילאה ימלל, לכן הבין יעקב אבינו איך לסדר דבריו כדי להלביש בתשובת הרועים אליו, שהוא בין מתוך דבריהם יסודות גדולות בגודל מידת אהבה ואחוה ושלום ומעלת תשובה על חטאים, והגם שהרועים לא הבינו ולא התכוונו כלל לזה, אבל יעקב אבינו הבין כן מדבריהם הגם שהם לא התכוונו לזה.

וכאשר אנו לומדים הפרשה ושומעים שאלת יעקב אבינו אל הרועים צריכים אנו לחשוב ולשאות את עצמינו "אחי מאין אתם" האם כלל ישראל מתחברים ביחד כאחים נאמנים, ואם לדאבונינו אנו מטולטלין ומפוזרין בגלות צריכים אנו לקיים צוואת יעקב אבינו "עשו כולכם אחוה זה עם זה", ואז נזכה שהשי"ת "יפרוש עליכם שלום וישכן אתכם בנוה שלום".

וכזה כתב הרה"ח המופלא ר' יעקב יצחק זצ"ל מוולוצ'לאבק, שהיה מגדולי חסידי הרבי מקאצק זי"ע ובקונטרס המכונה 'דער קאצקר קויטל' (נדפס בסוף ספר ראש גולת אריאל ח"א) הוא מתאר נאמנה ראשית בואו לפני השרף מקאצק וז"ל "וכאשר באתי לקודש פנימה שאל אותי מאין אתה ומה שמך, נפל עלי פחד ומורא ונהייתי בטל מן המציאות אך רעיון אחד היה לי ברגע זה, דמיתי אז בדעתי כי עקביא בן מהללאל עומד לנגדי וצעק עלי (אבות ג, א) 'הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי חטא דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפי מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון'. ועד עתה נשאר רשימה זו בלבי ובנסיעה ראשונה הייתי שם שמונה שבועות וכאשר בא לביתי היה כל תאוות ותענוגי עולם הזה מאוס ונמאס בעיני ולמודי ותפילתי מעורבין היו בשמחה ופחד".

הרי שיש כח לצדיקים לשאול שאלות פשוטות, ועל ידי כן הם מלבישים כוונות גדולות וקדושות בלב שומעיהם, עד שהם מבינים שיש דברים גדולים טמונים בתוך שאלות פשוטות האלו. וזהו העצה שלימד יעקב אותנו, שבשאלותיו הפשוטות להרועים הורה לנו איך אנו יכולים להציל את עצמינו משנאת הגוים ומחבלי משיח, והיינו שנרבה בגמילות חסדים איש לרעהו, ובאהבת חסד בין אדם לחבירו.

לא יפטור מחבירו אלא מתוך דבר הלכה

אמנם לפעמים יש בני אדם שלמרות הכל הם מרגישים שאינם יכולים לדור בשלום עם אחרים, ויש להם טענות ומתקוטטים אחד על השני. והנה לעת כזאת כאשר אנו שומעים עכשיו השנאה הגדולה שיש מעשו וישמעאל לכלל ישראל, ואיך שנאנת ישראל מתרבה בכל העולם רח"ל, מדה כנגד מדה מוטל עלינו לעבוד עכשיו על אהבת ישראל ולהרבות אהבתינו לכל בני ישראל.

ואמר על זה האדמו"ר מסאדיגורא זי"ע בספרו אביר יעקב (עמ' קנו) רמז נפלא. חז"ל אמרו (ברכות לא.) "לא יפטור אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר הלכה".

לדאבונינו אנו רואים לפעמים שנעשה פירוד הלבבות בין איש לרעהו עד שמרגיש בנפשו שאינו יכול עוד לדבר עמו ולהתחבר עמו, ואל אדם כזה אמרו חז"ל שאם רואה שאינו מסוגל לדבר עם חבירו מחמת הפירוד שנעשה ביניהם, "אל יפטור מחבירו אלא מתוך דבר הלכה".

והנה חז"ל לא גילו לנו לאיזה הלכה הם התכוונו, ואמר הרה"ק האביר יעקב שיש הלכה אחת שעליה אמרו חז"ל שהיא נקראת "ההלכה הידועה", "אמר רבי שמעון בר יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב". אם יהודי מרגיש שאינו יכול לחיות בשלום על רעהו, עליו להתבונן בהלכה ידועה זאת שעשו שונא ליעקב "שמתוך כך זוכרהו", כשיזכור ויתבונן בהלכה זו של השנאה הגדולה והעמוקה של עשו ליעקב, אז במילא יבוא לאהבה וחיבה לרעהו "כי אנשים אחים אנחנו".

ואדמו"ר הק' הפחד יצחק מבאיאן זי"ע אמר עה"פ (בראשית ד, ז) "הלא אם תיטיב שאת ואם לא תעטיב לפתח חטאת רובץ", שאם תתנהג על דרך הטוב והישר, "שאת", תהיה מסוגל לשאת ההתנהגות של אנשים אחרים. "ואם לא תטיב", אם לא תתנהג על דרך הטוב והישר, "לפתח חטאת רובץ", תמצא חטאים ועוונות אצל פתחו של כל אחד ואחד.

ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה

ובגמ' שבת (קלט.) איתא "אמר עולא אין ירושלים נפדה אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", והקשה החיד"א בספרו פתח עינים (ב"ב י.) וז"ל "ולכאורה אינו מובן דקרא כתיב במשפט תפדה ואיך קאמר דאין נפדית אלא בצדקה ומייתי ראייה מקרא הפך דרשתו.

ואפשר לומר במ"ש בש"ס ובזהר חדש באורך דצריך תשובה כדי שתבא הגאולה. והתשובה אינה מקובלת אלא א"כ יש לנו דין בנים דאב שמחל מחול כידוע ומהצדקה מורה שיש לנו דין בנים כמ"ש הכא (ב"ב י.) לעיל דאמר רבי עקיבא לטורנוסרופוס. והשתא אתי שפיר דאין ירושלים נפדית אלא בצדקה להורות דיש לנו דין בנים ותשובתם מקובלת ותפדה ירושלים, וזה כונת הכתוב ציון במשפט תפדה היינו משפט להוכיח דיש לנו דין בנים והדר מפרש מהו המשפט. ושביה בצדקה כלומר השבים בתשובה יתקבלו בצדקה, דמהצדקה ניכר שיש לנו דין בנים ותתקבל התשובה ואז נפדית ירושלים:

הרי דרק כאשר אנו עושים צדקה אחד עם חבירו ואנו גומלים חסד, אז אנו נחשבים כבנים ונזכה להבטחת "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה". ובמדרש תנחומא (פר' נצבים אות א) אמרו "כנוהג שבעולם אם נוטל אדם אגודה של קנים שמא יכול לשברם בבת אחת, ואלו נוטל אחת אחת אפילו תינוק משברן, וכן את מוצא שאין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת שנאמר (ירמיה ג, יח) בימים ההמה ובעת ההיא נאם ה' יבואו בני ישראל ובני יהודה יחדו וגו' כשהן אגודים מקבלין פני שכינה".

בזכות האחדות האויבים נופלים מפניו

וזהו עכשיו עבודתינו "שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונן" ושנרבה באהבת ישראל ובגמילות חסדים בין אדם לחבירו, ובזה נזכה להבטחת התורה "כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלקיך בידך" שכלל ישראל ינצחו מיד האויבים במלחמה. ובשם משמואל (כי תצא שנת תר"ע) דקדק שמדברי הפסוק נראה שזה דבר פשוט שבשעה שכלל ישראל יוצאים למלחמה הם נוצחים במלחמה "ונתנו ה' אלקיך בידך" ולמה בפרשת בהעלותך שגם כתיב אודות יציאת כלל ישראל למלחמה (במדבר יט) "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותכם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושענתם מאיביכם", ושם נראה דאין הדברים פשוטים כל כך וכדי שכלל ישראל ינצחו במלחמה צריך עבודה גדולה להריע בחצוצרות ולעורר זכרוננו לפני ה' כדי לזכות לנושענתם מאויביכם.

ותירץ השם משמואל דכיון דכתיב "כי תצא" בלשון יחיד ולא "כי תצאו", הפסוק מראה שמיידי בזמן שכלל ישראל עומדים ביחד באחדות כאיש אחד בלב אחד, ואז הם זוכים "ונתנו ה' אלקיך בידך", שהאויבים נתונים מיד בידינו, משא"כ בפרשת בהעלותך הפסוקים כתובים הכל בלשון רבים להורות שאינם מאוחדים כאיש אחד בלב אחד, על כן הם צריכים רחמים רבים, ולכן העצה היעוצה לזה והריעותם בחצוצרות, תרועה היא גנוחי גנח וילולי יליל להיות שפל ברך ונשבר בעיני עצמו ועל ידי זה יתאחדו ויעשו כולם כאיש אחד כי כל פירוד לבבות הוא מחמת שכל אחד הוא יש בעיני עצמו עכ"ד.

למה תפלת אחינו כל בית ישראל אינה מתחלת בנוסח יהי רצון

הרי שכדי לנצח את האויב צריכים אנו להיות באהבה ובאחדות ואז יש הבטחה "ונתנו ה' אלקיך בידך". וידועים דברי השר שלום מבעלזא זי"ע שלפני תפילת "אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה" הנאמרת אחרי קריאת התורה בשני וחמישי לא תיקנו לומר "יהי רצון מלפני אבינו שבשמים" כפי שתיקנו בכל הקטעים שלפניה, כי בזמן שיש אחדות בין בני ישראל והם מתיחסים כאחים זה לזה הרי שזה כשלעצמו גורם שיהיה "רצון מלפני אבינו שבשמים" לרחם על עמו ישראל ולשמוע את בקשתם.

ורבינו הרא"ש בפירושו עה"ת כתב ששאלת יעקב אבינו להרועים מכוונים לדורותינו ולזמנינו וז"ל "אחי מאין אתם ויאמרו מחרן אנחנו הידעתם את לבן בן נחור ויאמרו ידענו. פשט לעתיד לבא ישאלו את ישראל הבאים מתחת יד הגלות אחי מאין אתם, ויאמרו מחרן אנחנו. פירוש מחרונו של מקום, אנחנו שבעי רוגז ועגומי נפש, הידעתם אם הלבנינו עונותיכם בניחור גרון אשר צעקתם מתוך הלחץ אשר לחצו אתכם בגלות, ויאמרו ידענו, כן יהי רצון במהרה" עכ"ל:

הרי דכאשר אנו יכולים להשיב "ידענו", כלומר שהתפללנו כראוי להשי"ת שיושיע את כלל ישראל מהלחץ אשר לחצו אותנו בגלות המר הזה, אז נזכה לצאת מן הגלות בבנין בית המקדש בב"א.